

VALSTYBINĖ LIETUVIŲ KALBOS KOMISIJA
NUTARIMAS
DĖL LIETUVIŲ KALBOS SKYRYBOS TAISYKLIŲ

2019 m. lapkričio 7 d. Nr. N-8 (178)
Vilnius

Valstybinė lietuvių kalbos komisija n u t a r i a :
Patvirtinti Lietuvių kalbos skyrybos taisykles (pridedama).

Komisijos pirmininkas

Audrys Antanaitis

PATVIRTINTA
Valstybinės lietuvių kalbos komisijos
2019 m. lapkričio 7 d. Nr. N-8 (178)

LIETUVIŲ KALBOS SKYRYBOS TAISYKLĖS

I. BENDROSIOS NUOSTATOS

1. Šios taisyklės apima būdingiausias skyrybos atvejus ir išdėstytos pagal sakinio sandarą, sakinio dalis ir kitus sintaksinius požymius, skyrimas grindžiamas taip pat pirmiausia sintaksiniais požymiais. Kai sintaksiniai požymiai aiškūs ir semantinis vertinimas vienareikšmis, taisyklė apibrėžiama kaip privalomosios skyrybos, kai galima sintaksinių požymių interpretacija pagal rašančiojo norą pabrėžti ar paryškinti kokius nors prasminius atspalvius, dvejopas arba trejopas skyrimo pasirinkimas rodomas suskliaučiant ženklą. Svarbiausi neskyrimo atvejai teikiami pastabomis. Jei galima skirti keliais ženklais, jie arba vardijami apytikrio dažnumo tvarka, arba rečiau vartojamas skyrybos ženklas nurodomas skliaustuose. Bet kuris iš ženklų vartojimo variantų klaida nelaikomas.

2. Lietuvių kalboje vartojami skyrybos ženklai: taškas (.), kablelis (,), kabliataškis (;), dvitaškis (:), brūkšnys (–), klaustukas (?), šauktukas (!), daugtaškis (...), skliaustai: atidaromasis ((), uždaromasis ()); kabutės: atidaromosios („ „), uždaromosios (“ ”). Praleistoms teksto vietoms žymėti vartojamas daugtaškis, dažniausiai skliaučiamas kampiniais [...] arba laužtiniais <...> skliaustais. Eiliuoto teksto skaidymui žymėti, cituojant vientisu tekstu, vartojamas dešininis pasvirasis brūkšnys: eilutės pabaigai vienas (/), posmo pabaigai du (//).

II. SAKINIO SKYRYBA

3. Vienarūšės sakinio dalys

Pagrindiniai požymiai – sintaksinis ir prasminis lygiavertiškumas, būdinga skyryba – atskyrimas (tarp sudedamaisiais ar skiriamaisiais jungtukais nesujungtų vienarūšių sakinio dalių).

3.1. Vienarūšės išvardijamosios sakinio dalys be jungtukų yra atskiriamos kableliais, pvz.: *Meilė, širdgėla, neviltis geso pamažu. Pievoje žydėjo raudonos, geltonos, žydros gėlės. Diena išaušo nešalta, apsiniakusi, darganota. Stalčiuje, ant lango, ant žemės ieškojo užrašų knygelės, bet niekur nerado. Juk jau niekada nebestovės klasės akivaizdoje, nebežiūrės į šituos dėkingus vaikus, nebeskęs jų alkanose akyse.*

Pastabos:

1. Nevienarūšės sakinio dalys neskiriamos, pvz.: *Teta atvažiavo vėly vakarą traukiniu. Ryte prie pat miško aptikome briedžių kautynių aikštelę.*

2. Vientisas momento ar trukmės, erdvės, svorio ir pan. kiekio nusakymas atitinkamais matų vienetais rašomas neskiriant, pvz.: *Pirmas požeminis smūgis buvo užfiksuotas dešimtą valandą 25 minutės 35 sekundės. Jie lede išbuvo šešiasdešimt tris valandas trisdešimt vieną minutę dvidešimt vieną sekundę. Ant rankų jis nuėjo keturis kilometrus aštuonis šimtus dvidešimt penkis metrus septyniasdešimt penkis centimetrus. Per savaitę mokiniai sunešė toną tris šimtus kilogramų penkis šimtus gramų perdirbamų atliekų. Iš viso sumokėta trys šimtai eurų penkiasdešimt centų.*

3.2. Greta pavartoti artimos reikšmės ar kartojamieji žodžiai skiriami kableliu, jei suprantami kaip vienarūšės sakinio dalys, arba neskiriami, jei laikomi samplaikomis, pvz.: *Sprogsta(,) skleidžiasi alyvų žiedai. Giliai(,) giliai į sąmonę įstrigo man tie žodžiai. Sukaitau(,) subuvau visa, kol duoną pakepiau. Šnara(,) murma šaltos bangos amžiną legendą. Žmogau(,) žmogau, ir širdies tu neturi.*

3.3. Ne vieno pagrindo požymius nurodantys a) derinamieji pažyminiai ar priedėliai prieš pažymimąjį žodį, b) nederinamieji pažyminiai po pažymimojo žodžio rašančiojo gali būti laikomi lygiaverčiais, pasakomi išvardijamąja intonacija ir atskiriami kableliais, pvz.: a) *Tirštas(,) murzinas prakaitas bėgo jo smilkiniais. Priešais sujudėjo aukštas(,) storas žmogus. Kiaurai veriantis(,) šaltas vėjas varyte varė į kambarį. Šią kalbos sritį daugiausiai tyrė akademikas(,) habilituotas daktaras(,) profesorius Zigmąs Zinkevičius; b) *Tarp jo dirbinių – ir dekoratyvios verpstės iš juodmedžio(,) su pritrivintomis kaulo roželėmis bei žiedais, taip pat mažyčiai kėgliai, telpantys gilėje.**

3.4. Vienarūšės sakinio dalys be jungtukų, susijusios ne išvardijamaisiais, o priešinio, priežasties, sąlygos ir panašiais santykiais, atskiriamos brūkšniais, pvz.: *Jis bus ne kunigas – daktaras ar inžinierius. Ne šiandien – rytoj dabartiniai septyniolikmečiai ims tvarkyti valstybės reikalus. Buvo geras žmogus – priėmė pagyventi vargstantį kolegą. Publika patenkinta – klausosi autentiško kalbėjimo.*

3.5. Vienarūšės sakinio dalys, sujungtos jungtukais ar kitais jungiamaisiais žodžiais: a) pavieniais *o, bet, tačiau, tik(tai), todėl, tad, taigi* ir kt., b) poriniais *nors (ir) ... bet, kad ir ... bet, jei(gu) ne ... tai, ne tiek ... kiek, ne tik ... bet ir, kaip ... taip (ir)* ir kt., c) kartojamaisiais *ir ... ir, nei ... nei, ar ... ar, arba ... arba, čia ... čia, tai ... tai, tiek ... tiek* ir kt., yra atskiriamos kableliais, pvz.: a) *Visi įvykiai prasideda viduje, o ne išorėje. Slopinanti tyła apgaubė Šilėnų kaimą po tos giedros, bet neramios pavasario dienos. Duobienė krūptelėjo, tačiau neatsisuko kalbančiųjų pusėn. Baltaragis aiškiai girdėjo tą kalbą, tik negalėjo nieko suprasti. Mergaitė nekalbėjo, tiktai šniurkščiojo ir trynė akis. Andrius nemėgsta tuščiai plepėti, todėl nesileidžia į šį ginčą ir toliau skaito. Ji dvi juostas jau išaudė, tad trečiąją tikrai suspės. Turiu keltis antrą valandą, taigi liksiu beveik be miego ir po to dar negreitai atvyksiu; b) *Krosnis nors dar nauja, bet jau suskilusi. Raitelių būrys prijogo nors ir miškingus, bet tankiai gyvenamus plotus. Iš paliegusio bernioko jis pasidarė kad ir laibas, bet tiesus ir aukštas vaikinąs. Jei ne kunigas, tai daktaras ar inžinierius iš jo išeisys. Tačiau ne tiek man rūpėdavo arkliai, kiek vasaros nakties burtai. Ne tik rytais, bet ir vakarais užbėgdavo, šviežio pieno užnešdavo. Kaip vakar, taip ir šiandien lijo visą dieną. Šmukštaras buvo ne tik astronomas, bet ir biologas ir labai mėgo gamtą; c) *Ir laukais, ir šilu bėgo vasara gelėta. Juk nei veido šviesa, nei plaukų vešlumu, nei ūgiu nė viena man neprilygo. Kitą savaitę dirbsime ar pas jį, ar pas jo brolių. Paprastai jie žvejodavo arba ramiose upėse, arba ežeruose. Čia šunį paglostys, čia arklių delnu patapšnos, čia peniukšliui meitėliui paausį pakasys. Stebėjimo objektyvas fiksuoja daiktus tai iš apačios, tai iš viršaus. Darbo būdavo daug tiek vienu metų pabaigoje, tiek kitų pradžioje.***

Pastaba. Nekartojamaisiais sujungiamaisiais jungtukais *ir, bei, nei, ar, arba* sujungtos vienaarūšės sakinio dalys neatskiriamos, pvz.: *Dieną jis sėdėdavo prie gatvės kampo ir taisydavo kurpes. Uždrausta į šalį įvežti visų rūšių gyvulius ir paukščius bei jų mėsos gaminius. Ypatingos laimės nei didelių turtų jis neturėjo. Stovėdavo it įbestas netikėčiausiose vietose, iki išspręsdavo klausimą ar apmąstydamo dalyką iki galo. Kontrolės darbų išlaidas sumoka inspektuojama įmonė arba fiziniai asmenys.*

3.6. Vienarūšė sakinio dalis: a) pavartota su ją pabrėžiančiais ar kokį kitą papildomą santykį parodančiais žodžiais *ypač, net; jei ne, (lygiai, panašiai) kaip ir, kartu ir; pirmiausia, labiausiai ir pan.*, b) taip pat neigiamos priešpriešos santykio vienaarūšė sakinio dalis be jungiamojo žodžio gali būti pasakoma priduriamai ir išskiriama, pvz.: a) *Ramesnę popietę, pavakariais, ypač prieš rytą(.) upelio vagą užguldavo tirštas rūkas. Šaltiniai iš XVI amžiaus, net iš vėlesnių laikų(.) tai patvirtina. Gal po penkerių, jei ne po daugiau(.) metų gavau iš jo laišką. Po vidų, kaip ir po lauką(.) bėgiojo vaikai. Taigi šita dorybė, lygiai kaip daug kitų gerų dalykų(.) jam buvo Dievo duota. ES reikalingas grūdų, panašiai kaip ir naftos(.) rezervas. Studentai, kartu ir dėstytojai(.) tokia tvarka nebuvo patenkinti. Prezidentas, Vyriausybė, pirmiausia Seimas(.) dėl padėties vertinimo turi turėti tvirtą nuomonę. Eglės, kedrai, labiausiai pušys(.) nuo šios spyglių ligos nukentėjo ne vien Lietuvoje;* b) *Jam, ne kam kitam(.) dauguma mūsų klasės mergaičių stengdavosi patikti. Tik tu, ne bet kas iš mūsų(.) gali padėti karaliui dukterį atgauti. Juk spalį, ne rugsėjį(.) buvo numatyta darbų pabaiga. Kiemuose, ne gatvėje(.) tenka slidinėti vos tik pašalus – gatves pabarsto.*

4. Aiškinamosios sakinio dalys

Pagrindiniai požymiai – nelygiavertis sintaksinis ir prasminis santykis, pabrėžiamas intonacija, gali būti patikslinamas jungiamaisiais žodžiais, būdinga skyryba – išskyrimas.

4.1. Vienavardė sakinio dalis be jungiamojo žodžio, reiškianti tą pačią vietą ar tą patį laiką, išskiriama kableliais (rečiau – brūkšniais), jei norima parodyti aiškinamąją jos paskirtį, pvz.: *Suopis mielai nusispjautų čia pat(.) sau po kojomis(.) ir išeitų. Ten(.) už upės(.) prie pat miško(.) tarp kelių senų ir storų medžių(.) ir buvau įsitaisęs vietą apmąstymų ir kūrybos valandoms leisti. Jis gimė Babrų kaime(.) Lazdijų rajone(.) ir mokėsi Kapčiamiesčio vidurinėje mokykloje. Sporto centrą statys Klaipėdoje(.) Dubysos g. 20(.) ir jau pradėjo parengiamuosius darbus. Sąskrydis vyks Tauragės apskrityje(.) Šilalės rajone(.) Laukuvos miestelyje(.) jau po savaitės. Posėdis vyks pirmadienį(.) liepos 5 d.(.) Senato posėdžių salėje. Susitikimas įvyko birželio 1 dieną(.)šeštadienį(.) po pietų(.) nedideliame pajūrio miestelyje. Labai anksti (–) dar prieš saulės tekėjimą (–) Veronika žvilgtelėjo į laikrodą ir pašoko.*

Pastaba. Kilmininkais nusakyta vieta ar laikas rašomi neskiriant, pvz.: *Jis gimė Lazdijų rajono Kapčiamiesčio seniūnijos Babrų kaime. Susitikimas įvyko 1947 metų balandžio 15 dienos pavakarę.*

4.2. Aiškinamoji sakinio dalis su jungiamaisiais žodžiais *būtent, tai yra (t. y.), kaip antai* (kaip ta pačia reikšme), *arba* (tapatumo reikšme), *vadinamasis (-oji), iš jų, tarp jų* ir pan. yra išskiriama kableliais, pvz.: *Galutinis žmogaus pašaukimas yra tikrai vienas, būtent dieviškasis. Tuos du, būtent gamybos ir reklamos, klausimus reikia atskirti. Raseinių seimelis prašė dislokuoti kariuomenę ten, kur yra pilies teismai, būtent Raseiniuose ir Šiauliuose. Tą dieną, būtent liepos 15 d., žudynių forte istoriniai šaltiniai nefiksuoja. Penktadienį, tai yra rytoj, visus kviečiame į bažnyčios atšventinimo iškilmes. Tupinėti po namus, tai yra palesinti vištas, apsitvarkyti kieme, paruošti pietus, jai dar užteko sveikatos. Kai kurie gyvuliai, kaip antai šuo, tiesiog stebina savo prieraišumu. Didesni vaikai, kaip Valius iš antros laiptinės, lipdavo net ant stogo. Nuskendusieji žmonės, arba vėlės, padavimuose siejami su nuskendusiomis bažnyčiomis. 36 tūkst. tonų krovinių, arba 1,2 tūkst. tonų*

daugiau negu praėjusiais metais per tą patį laikotarpį, buvo perkrauta ir šį mėnesį. Šiandien vis dažniau kalbama apie pietų aukštaičių, vadinamųjų dzūkų, šnektų silpnėjimą ir pokyčius. Penki darbininkai, iš jų du traktorininkai, buvo paskirti surinktas šiukšles nuvežti į aikštelę. Gamtosaugininkų kalba kalbant, visos paukščių, tarp jų gulbių, bylos buvo priskirtos pirmaeilio tyrimo byloms.

Pastaba. Po žodžio pavyzdžiui kablelis gali būti nerašomas taip pat, kaip ir po kitų jungiamųjų žodžių, arba rašomas kaip po įterpinio (dar plg. 8.1), pvz.: *Kai kuriose miško vietose, pavyzdžiui(,) eglynuose, buvo pažliugę. Kita žemės ūkio veikla užsiimantiems asmenims, pavyzdžiui(,) sodininkams ar daržininkams, priklausančių neapmokestinamų degalų kiekius nustatys Vyriausybė.*

4.3. Aiškinamoji sakinio dalis su išskirtį, įtrauktį ar atskirtį reiškiančiais jungiamaisiais žodžiais *be, išskyrus, įskaitant (ir), kitaip negu (nei), neišskiriant (ir), ne(i)skaitant, atvirksčiai negu (nei), priešingai negu (nei), skirtingai negu (nei), skirtingai nuo* išskiriama kableliais, pvz.: *Per karą, be kitų žmonių, tėvas priglaudė ir už save vyresnę seserį. Savo parašais parėmė visų Seimo frakcijų, išskyrus vieną, atstovai. Pereiname prie maisto produktų, įskaitant rankų darbo maisto produktus, deklaracijos nuostatų svarstymo. Todėl istorijos filosofas, kitaip nei istorikas, yra ir pranašas. Visi mūsų žaidėjai, neišskiriant nė vieno, žaidė pasiaukojamai. Buvo pasiūlyti nauji užsienio komandiruočių, neįskaitant tarptautinės kelionės išlaidų, įkainiai. Dukra, atvirksčiai nei sūnus, neišeidavo iš kambario visko iki galo nesutvarkiusi. Biologas atkreipė dėmesį, kad, priešingai nei šelmeninės, langinės kregždės gyvena kolonijomis. Šis romanas, skirtingai negu ankstesnieji, grynai „angliškas“. Jų burnos organai, skirtingai nuo suaugusiųjų, pritaikyti graužti.*

4.4. Vienavardė sakinio dalis *be* jungiamojo žodžio, nereiškianti tos pačios vietos ar laiko (a), ar su jungiamaisiais žodžiais *bent (jau), ypač, net, (lygiai, panašiai) kaip ir, kartu ir, taip pat ir, daugiausia(i), labiausiai, paprastai, pirmiausia* ir pan. (b), taip pat su *jei ne, kaip tik, nebent* (c) arba išskiriama, jeigu suprantama kaip aiškinamoji, arba atskiriama, jeigu suprantama kaip vienaarūšė, pvz.: a) *Visą studijų sunkumą pajuto ketvirtaisiais, baigiamaisiais(,) metais. Aukštas, beveik dviejų metrų(,) vėtrungių meistras visiems kėlė pagarbą. Dėl nesantūraus elgesio, dažnų sarkastiškų replikų(,) jo nelabai mėgo net artimiausi draugai; b) Nedidelį atlyginimą, bent jau minimumą(,) tikėjosi gauti. Kieme, ypač palei tvorą(,) nuo vėjo šiureno nukritę lapai. Rytą, ypač tekant saulei(,) būna žemiausia temperatūra. Jie gali ryžtis bet kokioms, net pačioms žiauriausioms(,) akcijoms. Tokiose situacijose visada susijaudinu, net susigraudinu(,) ir nerandu tinkamų žodžių. Mūsų šalis, kaip ir visa Europa(,) šią direktyvą turės įgyvendinti iki 2025 metų. Nesaikingų liaupsių, lygiai kaip ir užgauliojimų(,) sunku klausytis. Skysčiai, panašiai kaip ir dujos(,) įgyja indo, kuriame jie yra, formą. Ekonomika, kartu ir bankų veikla(,) pažengė į priekį. Europos Sąjunga, taip pat ir Lietuva(,) laikėsi gana griežtos pozicijos. Suėmė tūkstančius įtariamųjų, daugiausia studentų(,) ir tik vienam iš jų pateikė oficialų kaltinimą. Visame paplūdimio ruože, labiausiai ties Olando Kepure(,) smėlis buvo nuplautas į jūrą. Kūdikystėje arba ankstyvojoje vaikystėje, paprastai iki dvejų metų(,) šie pakitimai dar sunkiai pastebimi. Sovietų Sąjungos sudėtyje buvusiose šalyse, pirmiausia Baltijos kraštuose(,) šie procesai vystėsi kiek kitaip; c) *Kas kitas, jei ne siela(,) laiko ir nešioja kiekvieno kūno prigimtį. Tačiau kaip kitaip, jei ne ignoravimu(,) gali parodyti savo nepasitenkinimą. O kur kitur, jei ne tarp savo karikatūrų(,) galėtų pasislėpti tikras tamplierius? Nieko kita, kaip tik prisipažinti(,) jam nebeliko. Atvykusieji į aikštę niekuo, nebent prakaito lašu karštą vasaros dieną(,) nerizikavo.**

4.5. Aiškinamoji sakinio dalis *be* jungiamojo žodžio gali būti ne išskiriama, o atskiriama brūkšniu nuo tos, kurią aiškina, norint pabrėžti tapatumą, pvz.: *Prie apskritojo stalo buvo pakviesti ir didžiausio traukos lenktynininkų priešo – policijos (–) vadai. Galerijų dienos yra puiki proga menininkams, galerininkams ir tikslinei auditorijai – kultūros vartotojams (–) pasibūti kartu.*

Informuojame, kad Jungtinių Tautų Ekonominės ir Socialinės Tarybos, tiksliau, jos padalinio – Geografinių pavadinimų ekspertų grupės (–) veikloje nuo 1992 m. dalyvauja ir Lietuvos ekspertai. Jų – nelaimingųjų (–) čia buvo priguldyta visur: ant grindų, perėjimuose, koridoriuose. Veisieju bendruomenė keičiasi – darosi vis atviresnė.

4.6. Vienavardė sakinio dalis su lyginamosiomis dalelytėmis *kaip, lyg, tarsi* ir *pan.* gali būti a) išskiriama kableliais, jei norima parodyti aiškinimą ir pasakoma izoliuota, aiškinamąja intonacija; b) atskiriama kableliu, jei norima parodyti papildymą ar sugretinimą ir pasakoma išvardijamąja intonacija; c) neskiriama, jei pasakoma vientisa intonacija su kita vienavarde sakinio dalimi arba gali būti suprantama kaip savarankiška sakinio dalis, pvz.: *Šykščiai(.) tartum ne savo žodžiais(.) pasakė, ką mano apie pirmtakų darbus. Keistą vidinę jėgą(.) lyg ugnį(.) jausdavau vos tik pabudusi. Kūriniui pasibaigus neplodavo, klausėsi tylėdama(.) kaip vakuume(.) ir tik nuaidėjus kitų plojimui prisijungdavo. Atsiveria dieviškai didingas ir tyras(.) it nepaliestas žmogaus(.) gamtovaizdis. Iškelė rankas su susiraizgiusiais(.) tarsi į šaknis peraugusiais(.) pirštais.*

Pastaba. Skyrimo variantai pagal norą parodyti a) aiškinimą – *Šykščiai, tartum ne savo žodžiais, pasakė*; b) papildymą, sugretinimą – *Šykščiai, tartum ne savo žodžiais pasakė*; c) paprasta aplinkybė – *Šykščiai tartum ne savo žodžiais pasakė*.

4.7. Kelios aiškinamosios sakinio dalys, neturinčios jungiamojo žodžio ir einančios po apibendrinamojo žodžio, yra išskiriamos dvitaškiu ir kableliu (ar brūkšniu) arba brūkšniais, pvz.: *Žmonių: vyrų, moterų ir paauglių, prigužėjo pilna Blažio gryčia. Pasakyk tą patį visiems: mokytojui, kaimynams, mano draugams, ir sužinosi, ką jie apie tave galvoja. Dieną naktį tie arkliai jam iš galvos neišėjo: lakstė jo mintyse, žvengė jo ausyse, dieną ir naktį prisisapnuodavo. Viena tokių bėglių šeima: vyras, žmona ir dvi mažametės dukros – jau dvi savaites gyvena Telksnio sodyboje. Iš tolimųjų kraštų grįžta šalčio tremtiniai – laukinės žąsys, antys, gulbės – ir suka lizdus. Pakalbėti apie šį bei tą – šiek tiek apie rezultatus, apie perspektyvas, apie kolektyvo narių santykius ar panašiai – jis galėtų ir be jokio pasirengimo.*

4.8. Tarp apibendrinamojo žodžio ir jį aiškinančių sakinio dalių įterpus jungiamąjį žodį, po pastarojo gali būti rašomas dvitaškis (rečiau brūkšnys), jei norima paryškinti išvardijimą, pvz.: *Visi mūsų baltmiškio medžiai, būtent(:) beržas, epušė, ąžuolas, uosis, liepa ir kiti, žiemą žalių lapų netenka. Mūsų krašto spygliuočių miškuose dažniausiai auga tik dvi medžių rūšys, būtent(:) eglės ir pušys. Programą atliko nepriekaištingai, tai yra(:) tiksliai, laisvai, išraiškingai, ir areną paliko tikėdamiesi gero įvertinimo. Šie teiginiai buvo pagrįsti iš piršto laužta informacija, t. y.(:) anoniminių šaltinių parodymais, gandais ar akivaizdžiai melagingais pranešimais. Naminiai gyvuliai, kaip antai(:) arklys, karvė, avis, kiaulė ir kiti, labai naudingi žmogui. Daugelis mėgsta šviesių spalvų, būtent(:) gelsvus, rausvus, salotinius, kreminės spalvos, net baltus, apmušalus. Įgrysta kasdieniai darbai, būtent (–) liuobti gyvulius, lesinti vištas, kurti krosnį, ir norisi bent dieną atsipūsti. Keliais būdais, pavyzdžiui(:) eilėmis, grupėmis, eglute, gyvatėle, galima išdėlioti ir taures.*

4.9. Po vienaarūšių sakinio dalių prieš apibendrinamąjį žodį (visi, viskas, visa (tai), visur, visada ir *pan.*) rašomas brūkšnys, pvz.: *Gimines, kaimynus, draugus, šiaip pažįstamus – visus suvadino paminėti gražios sukakties. Rūgštu ir saldu, gera ir bloga, maža ir daug – viskas šiame pirmavaizdyje yra tas pat. Jo pasėlius, gyvulius, padargus ar pastatus – visa tai bet kada galėjo sunaikinti nelaimės. Tuos pačius žodžius ji šiandien rašė ant sienų, tvoros, ant turėklų, sąsiuvinių aplankalų, palangių – visur, kur tik įmanoma rašyti. Savarankiška, nepriklausoma, išdidi – tokia štai buvo mūsų Danutė. Pusę metų – šitiek laiko dirbta, o rezultatų kaip ir nėra. Kruopščiai, tiksliai, taupydamas medžiagas ir gana greitai – tiesiog puikiai atliko visus darbus.*

5. Dalyvinės, pusdalyvinės ir padalyvinės aplinkybės

Pagrindiniai požymiai – kaip ir bet kokia aplinkybė, priklauso tariniui arba gali įeiti į kitą dalyviu, pusdalyviu ar padalyvių išreikštą sakinio dalį, išskiriama tik kai jos pagrindu einantis dalyvis, pusdalyvis ar padalyvis yra išplėstas bent vienu savarankišku žodžiu.

5.1. Išplėsta dalyvinė, pusdalyvinė ar padalyvinė aplinkybė arba dvi ir daugiau neišplėstų gali būti išskiriamos kableliais, jei norima išryškinti jų prasminį ir intonacinį savarankiškumą, pvz.: *Išėjusi iš mokyklos(,) direktorė stabtelėjo. Atėjęs į mokyklą ir neradęs Juozapėlio(,) Mikė negali paslėpti savo liūdesio. Girdėdami pasakojimus(,) vyrai tik juokėsi. Einant didžiuoju vieškeliu pro beužankančius tvenkinius(,) galima pamatyti kažkada didelio dvaro liekanas. Liucė valgomajame dengė stalą, bet(,) išgirdusi svečių(,) tuoj išbėgo jo pasitikti. Aš net vardus jiems sugalvojau(,) sėdėdamas prirūkytame kambaryje. Jis pajuto, kad(,) tvinksint širdžiai(,) lyg adatėlėmis bado pirštų galiukus. Įėjęs ir nusirengęs(,) svečias prisėdo ant suolo krašto. Lyjant ar sningant(,) nemalonu keliauti. Karalaitis(,) užuot sukęs į dešinę(,) pasuko į kairę.*

5.2. Dalyvinėms, pusdalyvinėms ar padalyvinėms artimos aplinkybės su dalelyčių samplaikomis *nors ir, kad ir* ar dalelyte *irgi* ir pan. gali būti suprantamos kaip savarankiški neišplėtoti teiginiai ir išskiriamos kableliais, pvz.: *Įvairių prekių(,) nors ir negausiai(,) buvo atvežta tikriausiai ne vienam mėnesiui. Patarnauti kariuomenėje(,) kad ir vienus metus(,) būtų sveika daugeliui jaunuolių. Praėjusiais metais(,) irgi per vasarą(,) motociklais nuvažiavo daugiau nei dešimt tūkstančių kilometrų.*

6. Pažyminiai

Pagrindiniai požymiai – apibūdina daiktavardžiu išreikštą sakinio dalį, būdinga skyryba – derinamieji pažyminiai paprastai išskiriami, kai eina po pažymimojo žodžio.

6.1. Išplėstinis derinamasis pažyminys po pažymimojo žodžio išskiriamas kableliais, pvz.: *Stalų, išrikiuotų palei sieną, turėjo pakakti visiems. Jis turėjo skrynelę, pilną prekių. Nelegalius reklaminius įrenginius, pastatytus be leidimo, išmontavo bendrovės darbininkai.*

Pastabos:

1. Prieš pažymimąjį žodį einantis derinamasis pažyminys neskiriamas, pvz.: *Išrikiuotų palei sieną stalų turėjo pakakti visiems. Prieš akis plytėjo storu sniegu sluoksniu apkloti laukai. Blyškiai geltona saulė iš lėto slėpėsi už horizonto linijos.*

2. Neskiriamas po pažymimojo žodžio einantis nederinamasis pažyminys, išreikštas prielinksnine konstrukcija, įnagininku, padalyvine žodžių grupe arba prasidedantis žodžiais *vardu, pavarde, pravarde, tema, antrašte, pavadinimu*, pvz.: *Jis žiūrėjo į medžius be lapų ir galvojo apie vasaros žalumą. Pasirodė kareiviai žaliomis beretėmis. Gerai buvo įvertinti mokytojų nuopelnai auklėjant jaunąją kartą. Viename sodžiuje gyveno neturtėlis žmogus vardu Petras Banys. Jo sesuo išteka už vyriškio pavarde Vilkas ir išvažiuoja į kitą miestą. Susitiko su klasės draugu pravarde Skiauterė. Klasėje vyko diskusija tema „Kaip būti savarankiškam“. Straipsnis antrašte „Miesto jubiliejų pasitinkant“ buvo išspausdintas pirmame puslapyje. Yra dešimt kaimų pavadinimu Paberžė.*

6.2. Po pažymimojo žodžio kableliais, rečiau brūkšniais išskiriami vienuarūšiai pažyminiai: a) savarankiška intonacija pasakomi neišplėsti derinamieji; b) neišplėstas derinamasis kartu su išplėstu derinamuoju; c) neišplėstas derinamasis pažyminys kartu su nederinamuoju;

d) nederinamasis pažymins kartu su derinamuoju, pvz.: a) *Suolai, pajuodę, nešvarūs, ėjo pagal sienas, o viduryje stovėjo didelis stalas. Ir Ona, didelė, stambi, kaulėta, išėjo glėbiu malkų nešina. Praslinko kovas – šaltas, snieguotas*; b) *Baigia sudilti birželis, kontrastingas, kartais karštas ir gerokai drėgnas*; c) *Ankstyvo rudens vakarais, giedrais, be vėjo, pasigirdavo vasarą primenantis žiogų čirpesys*; d) *Atėjo liepa – be didesnių vėjų, su retais lietumis, šilta – ir atnešė visiems ramybę.*

6.3. Po pažymimojo žodžio einantis išplėstas priedėlis be jungiamojo žodžio yra išskiriamas kableliais, rečiau – brūkšniais, pvz.: *Pirmas atėjo Jonas Augutis, Povilo sūnus. Bet mano tėvas, karštas žmogus, paliepė užpykęs išmesti jį pro duris. Niekas nesitikėjo, kad Arūnas – tas visų pajuokiamas ir stumdomas septintokas – pasielgs taip garbingai.*

Pastabos:

1. Prieš pažymimąjį žodį einantis priedėlis neskiriamas, pvz.: *Mūsų kaimynas Stanislovas kruopščiai prižiūrėjo visus aplink namą augančius medelius.*

2. Apie priedėlių su jungiamaisiais žodžiais skyrybą žr. 4.2, 4.4–4.7 punktus.

6.4. Po pažymimojo žodžio einantis neišplėstas priedėlis išskiriamas, jei norima parodyti jo aiškinamąją paskirtį ir pasakomas savarankiška intonacija, pvz.: *Mes(,) vaikigaliai(,) bėgdavome paskui jį ir šaukdavom. Jis(,) našlys(,) užaugino tris vaikus, o čia normali šeima su vienu nesusitvarko. Kaimynas(,) boksininkas(,) nėra nė vieno kepštelėjęs, o tie ištisėliai mojuoja kumščiais menkiausia proga. Medžiai(,) galiūnai(,) susipynę šakomis aukštybėse. Vyresnysis sūnus(,) Antanas(,) ūkio reikalų nesiėmė.*

6.5. Po įvardžių *bet kas, kas nors, kas, kaž(i)n kas, visi, kiti* ir pan. pavartotas būdvardis ar dalyvis su priklausomaisiais žodžiais ar be jų yra išskiriamas, jei norima parodyti aiškinamąją jo paskirtį, pvz.: *Kaži kas(,) truputį drąsesnis(,) šūktelėjo nepatenkintu balsu. Bet kas(,) norintis išmokti daugiau(,) gali naudotis šiomis programomis. Žiūrėjo, bene kas nors(,) pažįstamas iš vasaros stovyklos(,) ateis. Visiems(,) atsakiusiems į klausimyną(,) siunčiame užduotis. Pacientų eilę sudarys visi(,) įrašyti pernai(,) ir dauguma įrašytų šių metų pirmame ketvirtyje. Kiti(,) ketinusieji kalbėti(,) išvis išėjo iš susirinkimo. Bet kas(,) norintis(,) negali sužinoti asmens duomenų. Kiti(,) atėjusieji(,) neskubėdami susėdo už stalų. Ateis kas(,) neprašytas(,) ir sugriau viską.*

6.6. Požymį nurodanti išplėsta ar neišplėsta sakinio dalis, pagal raišką atitinkanti derinamąjį arba nederinamąjį pažyminį ar priedėlį, gali būti suprantama kaip nepilnos raiškos dalyvinė, pusdalyvinė ar padalyvinė aplinkybė ir išskiriama kableliais, rečiau brūkšniais, jei pasakoma atribojamąja intonacija, pvz.: *Atlaidus kitų silpnybėms(,) jis buvo griežtas ir reiklus sau. Juodais garbanotais plaukais, švitriomis rudomis akimis(,) ji atrodė kaip čigonė. Nagingas kalvis(,) jis niekada nelikdavo be uždarbio. Aukštas ir žilas(,) jis buvo panašus į senovės krivį. Stipruolis, vikruolis(,) jis per fizinio lavinimo pamokas mokytojo buvo tik giriamas. Jaunas(,) aš būčiau daug greičiau tai atlikęs. Bet jam(,) mokytam(,) ten rodytis netinka. Žiūriu į ją(,) didelę(,) ir gėriuosį. Jie(,) jauni(,) neturėjo tokio patyrimo. Moterys buvo pasipiktinusios tuo, kad jos (–) jaunos (–) yra iš darbo atleidžiamos, o pensininkės paliekamos. Ji(,) su kasytėmis(,) atrodė pajaunėjusi vos ne dešimčia metų. Jis(,) be juodų ūsų(,) atrodė visai neatpažįstamas. Jos (–) dryžuotais sijonais (–) neišsiskyrė iš kitų tautiškais drabužiais pasipuošusių dalyvių. Plepus, bet gudrus ir „slidus“(,) kaimynas man visai nekėlė pasitikėjimo. Niekieno neatpažintas(,) vienuolis laimingai pasiekė centrinę aikštę. Visų nužvelgiamas koridoriuje, patylomis apkalbamas bendroje virtuvėje(,) Vytas negalėjo ramiai jaustis net tarp artimiausių žmonių. Raudonomis nuo nemigos akimis(,) inspekcijos viršininkas neatrodė*

nusiteikęs šiandien spręsti bent kiek rimtesnius klausimus. Darius(,) raudona ir skaudančia ausimi(,) tik ir tegalvojo, kaip atkeršyti už tokį pažeminimą.

6.7. Su dalelytėmis *nors (ir), kad ir, kaip ir pan.* einantis pažymins arba priedėlis išskiriamas kableliais, jei norima parodyti antrinę aplinkybinę reikšmę ar jis suprantamas kaip neišplėtotas savarankiškas teiginys ir pasakoma išskiriamąja intonacija, pvz.: *Visą kelią(,) nors ir primuštas(,) vilkas nešė ant nugaros lapę. Tegu be sveikatos(,) menkam savo gyvenimui Jokūbas užsidirbs pats. Pastogė(,) nors ir maža(,) jau buvo užleista pabėgėlių vaikams. Medžiai(,) kad ir su žaliais lapeliais(,) dar nedvelkė tikra pavasario gaivuma. Kaip vyresnis ir gudresnis(,) brolis liepė man tylėti ir toliau dirbti savo darbą. Kad ir mokytojas(,) Kazimieras neištvėrė neužrikęs ant vaikų, besityčiojančių iš patiklaus šunyčio. To žemės kampelio(,) kaip didžiausios šventenybės(,) nusilenkia paliesti net rūščiausios širdies žmonės.*

6.8. Lyginamieji nederinamieji pažyminiai, prasidedantys žodžiais didumo, aukštumo, ilgumo ir kt. ir einantys po pažymimojo žodžio, yra išskiriami, jei norima išryškinti jų prasminį savarankiškumą, pvz.: *Lėkštėje gulėjo trys cepelinai(,) didumo sulig suvalkiečių runkeliais(,) su geru samčiu padažo. Nykščio nagu(,) didumo sulig geru kaušeliu(,) nukabino prilipusį grumstelį. Vanduo atiteka iš upelio bėgdamas išmūrytu urvu(,) aukštumo mažiausia sulig žmogum. Tarp kalnų driekėsi tamsus miškas(,) ilgumo per kelias mylias.*

7. Lyginamieji posakiai

7.1. Lyginamieji posakiai, prisijungę prie būdvardiškųjų įvardžių *toks (-ia), toks (-ia) pat, šitoks (-ia), koks (-ia), kitoks (-ia)* ir pan., taip pat prie įvardiniųrieveiksmių *taip, taip pat, kitaip, tiek, tiek pat* ir pan., išskiriami, jei norima parodyti jų prasminį ir intonacinį savarankiškumą, pvz.: *Naujasis skyriaus vadovas nėra toks demokratiškas(,) kaip ankstesnysis(,) ir mažiau bendrauja su pavaldiniais. Nuolatos pabrėžiamos tokios vertybės(,) kaip atsakomybė, darbštumas. Reikia rūpintis, kad tikėjimo neblaškytų tokie madingi reiškiniai(,) kaip astrologija(,) ir kad žmogus pajustų tikrą tikėjimo vertę. Jis užaugo toks pat aukštas(,) kaip ir kiti broliai. Martynas nuo pat pirmos klasės buvo kitoks(,) negu visi kiti vaikai. Maniau, kad tu šito valgio negalėsi taip pataisyti(,) kaip mano virėjas. Jis nenuplauks tiek(,) kiek aš.*

7.2. Palyginimai prie aukštesniojo laipsnio būdvardžių, dalyvių arrieveiksmių, reiškiantys ne kiekį, o bendresnį lyginimą, gali būti suprantami kaip neišplėtoti į savarankišką struktūrą sakiniai, pasakomi atribojamąja intonacija ir išskiriami, pvz.: *Renginys bus gerokai ilgesnis(,) nei ankstesniais metais(,) ir tęsis iki kitos savaitės vidurio. Tokie butai yra brangesni(,) negu senos statybos būstas(,) ir perkami labiau pasiturinčių žmonių. Tokia komisija būtų kur kas efektyvesnė(,) negu prieš tai buvusios(,) ir suspėtų atlikti numatytus darbus. Šiame kure sieros neturi būti daugiau(,) kaip importuojamame kure.*

Pastaba. Palyginimai prie aukštesniojo laipsnio būdvardžių beirieveiksmių kiekiui reikšti neskiriami, pvz.: *Ligos simptomai kartais nepasireiškia ilgiau nei 10 metų. Šuolininkė šiais metais bandys nušokti toliau kaip du metrus. Niekas ilgiau negu dvi savaites toje stovykloje neištvėria. Nuo balandžio 1 d. greitkeliais galima važiuoti ne greičiau kaip 130 km/val. Įstatymu nustatyta ne ilgesnė kaip 5 dienų darbo savaitė. Reikia turėti atitinkamą kvalifikacinį laipsnį ir ne mažesnę kaip trejų metų darbo aukštojoje mokykloje stažą. Balsuoti gali ne jaunesni kaip 18 metų Lietuvos piliečiai. Turi dalyvauti ne mažiau kaip du trečdaliai narių.*

8. Įterpiniai, įspraudai ir modaliniai žodžiai

8.1. Įterpinys išskiriamas kableliais, rečiau – brūkšniais, pvz.: *Laimė, nė vieno žmogaus tarpdury nebuvo, nes visus, matyt, sutraukė į vidų kalbėtojas, kurio kiekvienas žodis buvo girdėti net lauke. Kol jaunas esi, rodos, lyg ir nesvarbu tėviškė. O mūsų daktaras dabar Seimo narys, beje. Krikštatėvis, tik pamanyk, kumeliuką dovanojo. Per gerai, sakau gi, manai apie kaimynus. Vadinasi, bausmės baimė esti pagrindas atsirasti kaltės jausmui. Ne, dievaži, nusibodo aiškinti, kad čia Įmonių įstatymas. Mes, pavyzdžiui, niekada neketinome jungtis į vieną frakciją. Kaip jau minėta, Milkus naudojosi Brodovskio žodynu. Aš, nelaimės draugai, žemiau už vištas netūpiu, nors su ereliais, tiesą pasakius, niekuomet nebuvau iškilęs. Galima surasti aibę priežasčių, tačiau, mano pastebėjimu, viena iš tokių priežasčių yra paviršutiniškas požiūris į buvusių santvarką. Vienur žodžio iš burnos negalėjai ištraukti, o kitur – atvirkščiai – žmonės mus sutikdavo išskėstomis rankomis. Tai – deja – buvo tiesa. Iš mūsų nėra – tikėkite – nė vieno, kuris linkėtų jums nesėkmės.*

8.2. Įterpinys gali būti išskiriamas kartu su sujungiamuoju jungtuku, išskyrus *ar, arba, nei*, jeigu jis su įterpiniu sudaro prasminę bei intonacinę vienumą, pvz.: *Pirma, Petras buvo įskūstas kaip didžiausias riaušių kaltininkas, antra, jis suimtas pabėgo, ir(,) trečia, jo knygelės ir dainos žandarams labai nepatiko. Ir(,) svarbiausia – mokykla buvo ką tik susiformavusi vidurinė, vyresnėms klasėms trūko vadovėlių, biblioteka pustuštė. Bet(,) žinai, kunige, yra moterų, kurios dėl tų dalykų labai išgyvena. Bet(,) pala, čia dar ne viskas!*

Pastabos:

1. Įterpinys skiriamas kartu su jungiamosios paskirties neturinčiu jungtuku *o*, pvz.: *Tai šiandienę visuomenę vis labiau verčia žinių, o tiksliau – žinojimo visuomene. Turi būti numatyta lėšų tam, kad galima būtų bent trečdalį, o tikriau, pusę tų lėšų padengti valstybės kaštais. O kalbant apie adresus, tai reikia žinoti, kokia buvo ilgametė praktika. O kalbant apie atlyginimų ir infliacijos santykį, aš minėjau, kad darbo užmokesčiui numatyta 17,9 % daugiau. O dėl žuvų, tai jau ir pats dvi savaites nebuvau čia, nežinau, kaip kimba.*

2. Įterpiniai, einantys po tapatumą reiškiančių jungiamųjų žodžių *arba, ar* (arba reikšme) aiškinamosiose sakinio dalyse (žr. 4.2 punktą), gali turėti vientisą tapatumo su patikslinimu reikšmę, būti pasakomi vientisa su jungiamuoju žodžiu intonacija ir nuo jungiamojo žodžio gali būti neskiriami. Po tokio įterpinio rašomas brūkšnys arba kablelis, pvz.: *Jis siejamas su daiktavardžiu, arba(,) tiksliau – su visu daiktavardiniu junginiu. Keliukas, arba(,) teisingiau, takas, buvo tik pėsčiomis arba raitam įveikiamas. Jis buvo suruoštas Amerikos draugų, ar(,) teisingiau pasakius, draugių. Dar vėliau, jau įsivyravus popieriniams ženklams, pinigus imta dengti vyriausybių pažadais, arba(,) kitaip tariant, piliečių valia.*

8.3. Įspraudas išskiriamas skliaustais, brūkšniais arba kableliais, pvz.: *Jam gražus tas paltas, lyg žydintys (na, kaip jie ten vadinasi, kur miške auga), lyg žydintys viržiai. Kaip sakoma (būdavo sakoma), kaime tarp savų žmonių neprapulsi. Pareigūnas per 15 darbo dienų surenka būtiną informaciją ir nustato, ar tikslinga prašymą tenkinti (jo netenkinti). Laboratorijos steigėjas yra Muitinės departamentas prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos (toliau – Muitinės departamentas). Tariamoji nuosaka turi vientisines ir sudėtines formas (žr. §940, 951–955). Užpildykite anketą (žr. 3 pav.). Jėzus ilgai ragina savo mokinius į neapykantą atsakyti meile (Lk 6, 27–35; plg. Mt 5, 43–48). Ore – sunku patikėti – vartaliojosi, mirgėjo geltonos peteliškės. Atsistojusi prieš mažą veidroduką – didysis jau vakar su kraičiu išvežtas į Šalteikius – Grėtė dar kartą susišukuoja plaukus. Štai ir rytoj, atsiprašome skaitytojų, dienraštis vėl neišeis. Vaivorykštė visą valandą, kiti sako net dvi, švietė virš ežero.*

8.4. Modalumą reiškiantys žodžiai ar junginiai *anaiptol, antai, apskritai, atseit, būtent, destis, esą, galbūt, galų gale, geriau, greičiausia(i), iš esmės, iš principo, iš tiesų, iš tikro, iš tikrųjų, iš viso, kaip tyčia, lyg tyčia, konkrečiai, mat, pagaliau, (ne)palyginti, paprastai, pirmiausia(i), rasi(t), savo ruožtu, šiukštu, štai, taigi, tikriausiai, turbūt, veikiausiai, vis dėlto, visų pirma* ir pan., taip pat pirminiai jaustukai *ak, ei, oi* ir pan. gali būti išskiriami kableliais, jei norima jiems suteikti įterptinį pobūdį, pvz.: *Anaiptol(.) jam apie tai nė neprimink. Tėveliukas(.) antai(.) namo pareina. Apskritai(.) aukštesnės kvalifikacijos darbininkai su ta technika gali dirbti. Jis(.) atseit(.) rytoj dirbs, neturės laiko, bet, matyt, nenori ateiti. Kaimynas(.) esą(.) matė kažką vaikstant naktį apie sodybą. Ji(.) būtent(.) galvojo apie tai, kaip ji paaugs ir kada tai bus. Galbūt(.) jis žinojo ir numanė, kur aš einu. Aš(.) galų gale(.) nutraukiu tas patyčias! Visi jūs(.) geriau(.) palaukite, o aš pabandyčiau įtikinti leisti apsinakvoti. Vyriausybė pritarė mūsų projektui ir(.) greičiausiai(.) skirs lėšų. Teismų sistemos reforma(.) iš esmės(.) buvo ilgalaikis procesas. Daugelis(.) iš principo(.) su tuo sutiko. Nors gamta čia atšiauri, bet kraštas(.) iš tiesų(.) pasirodė gražus. Man atrodo, kad(.) iš tikro(.) pirmųjų kilmė yra per daug neaiški. Aš(.) iš tikrųjų(.) abejoju jo sugebėjimais, bet gal ir susitvarkys. Ar(.) iš viso(.) aš dar galiu jį pateisinti? Ir tada(.) lyg tyčia(.) iš kambario išėjo motina. Paklauskim, ar(.) konkrečiai(.) Antanas sutiktų pasidalyti savo turtu? Mat(.) neklauso sūnelis motinos, ir ką tu padarysi. Jiems reikėjo išvežti turtą, archyvus, išgabenti iš Lietuvos savo piliečius ir(.) pagaliau(.) sutvarkyti jų finansinius reikalus. Jono skola(.) palyginti(.) nedidelė. Jis(.) paprastai(.) atsikelia dar prieš saulei tekant. Priimk perėjimą, tai jis(.) pirmiausia(.) tavo geru naudosis, tavo skatiką savo kišenėj priglaus, dar tave patį kaimynams apkalbės. Kaimyne, paskolintum(.) rasi(.) kokį šimtą litų? Šie pareigūnų veiksmai(.) savo ruožtu(.) turėtų užtikrinti susitikimo dalyvių saugumą. Bet jūs(.) šiukštu(.) niekam neprasitarkit. Štai(.) vaikas pasiūlo draugauti, ir nebežinai, ką atsakyti. Taigi(.) Vyriausybė savo nutarimu pakeitė įmonių apmokestinimą. Tikrai(.) negalėjo jis taip pasielgti. Tamsta(.) tikriausiai(.) kelio į mūsų namus dar neužmiršai. Turbūt(.) visuose miestuose buvo taip pat. Tą žiedą(.) veikiausiai(.) malūnininko žmona bus pametusi. Išlieka ir kitas klausimas: o vis dėlto(.) kodėl reikia pripažinti utilitarizmą? Reikia manyti, jį dengė tikrus vienatviškus ieškojimus, abejones ir nusivylimus, o vis dėlto (–) tylų, kantrų kasimąsi savin, link savo poetinės esmės branduolio. Visų pirma(.) reikia pasakyti, kad režisieriai, dailininkai ir muzikantai turi apie daug ką pagalvoti. Ak(.) įgriso man nuolat aiškintis tau!.. Ei(.) kaimyne, kur ienas suki? Oi(.) neverk, matušėle, kad jaunas sūnus eis ginti brangiosios tėvynės. Oje(.) koks tirštas rūkas – per žingsnį nieko nematyti.*

Pastaba. Modaliniai žodžiai *iš tiesų, iš tikro, iš tikrųjų, taigi, galbūt* ir pan. kai kada įgauna savarankiškumo ir tampa artimi savarankiškam dėmeniui.

9. Kreipiniai

9.1. Kreipinys, vienas ar su priklausomais žodžiais, išskiriamas kableliais, pvz.: – *Dėde, ar namie esi? – išgirdo Gugis. Bus, mama, kitoks gyvenimas – šviesesnis, lengvesnis. Šit tavo bėroji, Juozapai! Ėsk, karvute, ėsk, margoji, žalią žolę. Gerbiamasis pirmininke, 12 straipsnio siūlyčiau nesvarstyti. Atleiskite, ponija Liucija, kad taip netikėtai pas jus įsibraunu. Oškit, žalios pušys, oškit, aukštos pušys, tiems, kurie ilsisi prie jūsų kojų. Labai sielojuosi, mano mieloji, geroji sesute, dėl tave ištikusios nesėkmės.*

9.2. Kreipinys išskiriamas kartu su antrojo asmens įvardžiais tu, jūs, jei jie sakinyje negali eiti veiksmiu, pvz.: *Tai kur, beširdi tu, eiti man?! O kas, tingine tu, leido tau! Jau kito tokio, tu mano katinėli, niekur nerasciau. Jūs skrynelės, jūs margosios, daugiau jūsų nedangstysiu.*

Pastabos:

1. Į samplaiką *ką tu, ką jūs* įeinantis antrojo asmens įvardis negali būti priskirtas kreipiniui, kreipinys skiriamas be jo, nepaisant to, ar įvardis gali būti sakinio veiksnys, ar negali, pvz.: *Ką tu, kolega, apie tokią vietą nė nesvajok. Ką jūs, gerbiamieji komisijos nariai, apie tai nė minties neturėjau, ne tik ketinimų.* (Plg. 9.3 p.)

2. Kai antrojo asmens įvardis su kitu veiksniu sujungtas kaip vienuodis sakinio dalis, kreipiniui jis negali būti priskiriamas ir kablelis rašomas po įvardžio, pvz.: *Jie, o ne Jūs, mielieji kolegos, po kelių dešimčių metų tvarkys visus įmonės reikalus.*

3. Kreipinys skiriamas atskirai nuo antrojo asmens įvardžio, kai įvardžiai reikalingi skirtingų sudėtinio sakinio dėmenų santykiui parodyti, pvz.: *Aš trumpam išeisiu pasikalbėti su svečiais, o jūs, mokiniai, baikite užduotį pagal išnagrinėtus pavyzdžius.*

9.3. Kreipinys gali būti išskiriamas kartu su antrojo asmens įvardžiu *tu, jūs*, galinčiu eiti sakinio veiksniu, jei abu jie pasakomi vientisa intonacija, pvz.: *Jūs(,) pilieti, pats kaltas, kad neatlėkėte į eilę. Jūs(,) gerbiamieji, leidimus gausite vėliau. Dink, tu nenaudėli, man iš akių!* (Arba: *Dink tu, nenaudėli, man iš akių!*)

10. Praleidimas

Vietoj praleistos tarinio jungties arba savarankiškos sakinio dalies gali būti rašomas brūkšnys, jei norima paryškinti praleidimą, pvz.: *Gyvenimas mano (–) vėjas palaidas. Mokinys Vytautas (–) vienas gabiausių astronomų. Prekyba vaistais (–) pelningas verslas visame pasaulyje. Jis (–) baisus žmogus. Mirti dėl savo tautos (–) amžius gyventi su ja. Dukart du (–) keturi. Tai (–) mūsų visų rūpestis. Debatai (–) tai veikla, padedanti įgyti įgūdžių, kurie labai reikalingi šiuolaikinėje visuomenėje. Vilniaus universitetui (–) keturi šimtai dvidešimt penkeri metai. Jis (–) į dykumą ir po kurio laiko grįžta su laimikiu. Mano veidas (–) skaistus ir švelnus, o tavo (–) raukšlių išvagotas.*

11. Prijungiamieji sakiniai

11.1. Šalutinis prijungiamojo sakinio dėmuo išskiriamas kableliais, retai – brūkšniais, pvz.: *Jam be galo rūpėjo, kad viskas būtų padaryta laiku ir gerai. Atiduok, kas mano. Būk toks, koks nori kitiems rodytis. Lauke vis tiek vėsiu, ypač tada, kai vėjas užgauna. Kieno burna karti, tam ir medus nesaldus. Jis žinojo, apie ką kalbėti susirinkusiesiems, ir triukšmas tuoj pat nurimo. Vyras, kuris sėdėjo su kunigu pirmoje eilėje, pradėjo ploti. Kaimynas visuomet kalbėdamas lankstydavosi, lyg norėtų įtikti pašnekovui. Pamatęs, kad aš sausas kaip šakalys, milžinas tėškė piktai atgal. Laimė, kad pabėgote. Jau trys dienos, kai nieko nevalgėme. Vienas per kitą ėmė mokyti, kaip rašyti. Nedidelis miškelis, per kurį vingiavo siauras keliukas, glaudėsi prie plačios upės. Pagalvok, prieš keletą metų ar būtumei sutikęs važiuoti kartu? Iš kur pasirodė šie pusnuogiai žmonės, niekaip negalėjo suprasti. Švytuoklė tiksi ir tiksi, tartum kas žingsniais eitų, mažumą šlubčiodamas. Gatvelėje pilna žmonių, lyg koks turgus būtų. Kosmose yra apsilankę daugiau žmonių, nei nusileidę į didesnę kaip 4 km gylį po vandeniu. Su juo visada būdavo malonu bendrauti, kad ir turėjo šmaikštų liežuvį ir reikalui esant galėjo per dantį patraukti. Tačiau toli gražu čia viskas ne taip, kaip įprasta tokio pobūdžio pasakojimams. Nors ir susidarė gana didelė laukiančiųjų eilė, bet daugiau lėšų socialiniam būstui statyti nebuvo skirta. Kadangi skubant gesinta – išvartytos netvarkingos vagos, vėliau medžių degėsiu pagenėti, mėtosi šakos. Kad stalčiuose nieko nebuvo – tendencingas melas. Jeigu ir išgirstų – ar pasikeistų kas nors?*

11.2. Šalutinis dėmuo iš vieno prijungiamojo žodžio po tarinio gali būti išskiriamas kableliais (retai – brūkšniais), jei norima išryškinti jo prasminį ir intonacinį savarankiškumą, pvz.: *Garsą skleidė*

kažkas girdėtas, bet niekaip nesupratom(,) kas. Jis gavo laišką, bet nežinojo(,) nuo ko(,) ir į jį neatsakė. Atsakyk kaip žmogus (–) kada?

11.3. Iš vieno prijungiamojo žodžio sudarytas šalutinis dėmuo skiriamas kableliu (arba brūkšniu), jei eina sakinio ar jo dėmens pradžioje, pvz.: *Draugas bandė paaiškinti, kad šis sapnas kitoks. Koks, jis negalėjo pasakyti. Visiems buvo aišku, kad darbus reikia tučtuojau sustabdyti. Kaip, nė vienas iš susirinkusiųjų nežinojo. Kada, klausiate? O ar jums nebuvo pranešta? Misionierius iš kaimelio išvyko jau prieš gerą savaitę, o kur – vieni dievai žino.*

11.4. Po žodžių *vargu, kažin* prieš dalelytę *ar*, įvardį *kas* bei įvardiniusrieveiksmius *kur, kada* ir kt. gali būti rašomas kablelis, jei norima parodyti prijungimą, pvz.: *Vargu(,) ar jis pats žino. Kažin(,) ar reikia pasisveikinti? Kažin(,) kada traukinys ateis? Kažin(,) kur jis prapuolė? Byla turėjo ilgai tęstis ir kažin(,) ar aš būčiau laimėjęs...*

11.5. Veiksmažodžiai *nėra, yra, neturi, turi* ir po jų einančio įvardžio *kas* linksnių formos,rieveiksmiai *kur, kada* ir pan. su bendratimi ar su apstabarėjusia asmenuojamąja forma gali būti suprantami arba kaip apstabarėjusios vientisos konstrukcijos – tada rašoma be skyrybos ženklų, arba kaip savarankiški tariniai – tada rašomas kablelis, atskiriant nepilnos sandaros šalutinius dėmenis, pvz.: *Matyt, nėra(,) kas pasako jam visą tiesą. Netikiu, kad nebūtų(,) kam nors retkarčiais pas ją užėiti. Visada yra(,) kas paaiškina, pamoko, tik nereikia to vengti. Net savaitgaliais nėra(,) kur nueiti tokiame užkampyje. Per tuos darbus neturi(,) kada nė pas kirpėją nueiti. Dabar turi(,) kur pasėdėti, paplepėti, kavos išgerti.*

11.6. Jei prieš sakinio pradžioje einantį šalutinį dėmenį pavartotą dalelytę pagal sakinio prasmę galima sieti ir su šalutiniu, ir su pagrindiniu dėmeniu, šalutinis dėmuo gali būti skiriamas kartu su dalelyte arba atskirai, pvz.: *Juk(,) kai nusiperki naują automobilį, nesinori juo važinėti išmaltais miško keliukais. Gal(,) kad giminių dirbo pavaldžiose įmonėse, galėtų kilti nesklandumų rinkimų kampanijos metu.*

11.7. Šalutinis dėmuo gali būti neišskiriamas, jei prieš jį eina dalelytė, panaikinanti šalutinio dėmens intonacinį savarankiškumą, pvz.: *O šis nebelaukė(,) nė ką tas pasakys(,) ir iš tolo skubėjo užtarti. Reikia mokėti(,) ir kaip pasakyti nelaimės ištiktam žmogui. Neišmaniau(,) net ką jam patarti(,) ir sutrikusi tylėjau.*

11.8. Šalutinis dėmuo išskiriamas kartu su pabrėžiamaisiais ar aiškinamaisiais jungiamaisiais žodžiais arba žodžių junginiais bei samplaikomomis būtent, ypač, juoba, juolab, juo labiau, tuo labiau, nebent, bent jau, tai yra, vis tiek, retai pasitaikančiu destis ir pan., pvz.: *Tokie žmonės bando įsitvirtinti silpnose bendrijose, būtent kur nėra iniciatyvių žmonių ir darnios narių veiklos. Bematant sukilo piktžolės, ypač kur rugiai buvo iššutę. Pasipriešinimas yra kur kas sunkesnis, negu įsivaizduoji, juoba kai pamatai, kad ir tavo bendražygiai nebėra vieningi. Remontas netrukus atsipirks, juolab kad salę nuomosime. Žiūrovai nenuobodžiavo, juo labiau kad rezultatas ne kartą buvo lygus. Teismo išvados yra nebeaktualios, tuo labiau kad jos negalioja atgaline tvarka. Neturiu nieko paguodžiamo ponui, nebent kad visi volyniečiai prisiekė karaliui ir karalystei. Tuos įstatymus reikia priiminėti kartu, bent jau kad jie derėtų. Jis banke pasirodydavo prieš pat darbo pabaigą, tai yra kai darbuotojai būdavo labiausiai užsiėmę. Išėik, vis tiek kas tu būsi, ir pasirodyk. To meto raštuose rašyba nepaprastai įvairuoja, destis kokių tarimu remiamasi.*

11.9. Tarp šalutinio dėmens jungtuko (ar kito jungiamojo žodžio) ir prieš jį einančio sujungiamojo ar prijungiamojo jungtuko (ar kito jungiamojo žodžio) gali būti rašomas kablelis norint parodyti šalutinio dėmens savarankiškumą, pvz.: *Reikia pasakyti, kad(,) kai tik kuris iš jų įžengia į salę, tuoj*

visa jų gudrybė ir dingsta. Labiau patiko Henrikas, kuris(,) kai supyksta, nutyla ir lyg sau ima švilpauti. Kvietimą jis jau senokai buvo atsiuntęs, tačiau(,) kai sužinojau visą tiesą, atsisakiau minties važiuoti. Rytoj pranešė gerą orą, todėl(,) jei neims niaukstyti, eisime į pajūrį. Bet(,) kai apsirengiu vyriškai, jų žvilgsniai būna visai kitokie. Ir(,) kai atrasite, prašyčiau man pranešti. O(,) kai pribėgsi žalią lankelę, ten tave paganyčiau. Todėl(,) kai kalbama apie planų derinimą tarp įmonių, nereikia pamiršti skirtingų jų interesų. Šiandien apsiniaukę jau nuo pat ryto ir(,) jei oras nepagerės, pradrybsiu namie visą dieną. Aš būčiau ėjęs, bet(,) kai sužinojau smulkmenas, atsisakiau šios minties. Seniūnas atsistojo prieš susirinkusiuosius ir(,) kai triukšmas šiek tiek aprimo, neryžtingai pradėjo. Ji pasirinkdavo grybų ar(,) jei netingėdavo pašliaužioti po šlapias vietas, gana gražių spanguolių.

11.10. Vienarūšiai šalutiniai prijungiamojo sakinio dėmenys, sujungti kartojamais sudedamaisiais ar skiriamaisiais jungtukais *ir ... ir, nei ... nei, ar ... ar, arba ... arba*, atskiriami pradedant antruoju, kartojamuoju, jungtuku, pvz.: *Tiesiog gera, kad sėdi prie laužo ir kad kvėpia žuviene, ir kad gali pamatyti mešką kitame upės krante, ir kad visi tave laiko draugu. Tokiose šeimose tėvai nesirūpina, ką vaikai valgys nei kuo apsirengs, nei kaip mokyklą lankys, nei kaip gyvens mokyklą baigę. Specialiųjų priemonių imamasi, kai numatoma lijudra ar kai ima šalti po atlydžio, ar kai keliai smarkiai užpustyti. Pranešti reikia, kai padaryta avarija arba kai padaryta žala dėl stichinės nelaimės, arba kai žalą padaro tretieji asmenys.*

Pastaba. Vienarūšiai šalutiniai dėmenys, taip pat vienarūšiai šalutinis dėmuo ir sakinio dalis, sujungti nekartojamais sudedamaisiais ar skiriamaisiais jungtukais *ir, nei, ar, arba*, neatskiriami, pvz.: *Reikia išsiaiškinti, koks turto mokestis ir kokia jo dalis yra neapmokestinama. Niekam nerūpėjo, kur jos išvažiavo nei kada grįš. Komisija turės nustatyti, kam buvo išmokėtos lėšos arba kur jos dingo, jei nebuvo niekam mokėta. Kalbama apie pusgaminį, turintį ne daugiau kaip 9 proc. vandens ir kurio sausosiose medžiagose yra ne mažiau kaip 20 proc. kakavos sviesto.*

11.11. Kai šalutinis dėmuo su jungtuku ar pratęsimas kita jungtuką ar ir pagrindinių sakinio dalių turinčia (ar galinčia turėti) sakinio atkarpa, tarp jų gali būti rašomas kablelis, jei tos dvi dalys suprantamos kaip vienarūšiai šalutiniai dėmenys, arba nerašomas, jei suprantamos kaip vienarūšės sakinio dalys šalutiniame dėmenyje, pvz.: *Išlieka intriga, ar tai, kas atpažįstama, yra autoriaus sąmonės konstruktas(,) ar paprasčiausias objektų perkėlimas iš fotografijos į drobę. Negalėjo apsispręsti, ar jam plaukti pirmyn(,) ar atgal.*

Pastaba. Jei pagal prasmę jungtukas ar jungia vienarūšės sakinio dalis, kablelis nerašomas, pvz.: *Svarstė, ar tiks tokia apranga spektakliui ar koncertui. Turbūt ne vienas pagalvojo, ar neprireiks pagalbos įsikuriant ar palaikant tvarką įsikūrus.*

11.12. Sujungti kaip vienarūšiai šalutinis dėmuo ir neskiriama sakinio dalis išskiriami kartu, jei prie pagrindinio dėmens tiesiogiai yra prisijungęs šalutinis dėmuo, pvz.: *Bendrają būklę ir ką gyvūnas yra ėdęs paskutinę parą, nustato veterinarijos gydytojas. Žurnalistė išsiaiškino, kas pateikė medžiagą bei tikėtinus tų asmenų tikslus, ir aprašė visa tai išsamia straipsnyje.*

Pastaba. Kartu einantys šalutinis dėmuo ir jam vienarūšė neskiriama sakinio dalis nėra išskiriami, jei prie bendrosios sakinio dalies tiesiogiai jungiama neskiriama sakinio dalis, pvz.: *Kandidatas nesidomėjo paskutinėmis naujienomis ir ką rengiasi daryti opozicija. Nerimavo dėl gendančio oro ir kad palapinė neišsiskleidžia ir net ėmė gailėtis, kad sutiko išvykti.*

11.13. Jei šalutinis dėmuo kaip vienarūšis yra jungiamas su pasirenkamai skiriama sakinio dalimi, išskiriamas kartu su ja nepaisant to, ar tiesioginį ryšį su bendrąja sakinio dalimi turi vienarūšė

sakinio dalis, ar šalutinis dėmuo, pvz.: *Projektas pratęsiamas, jei yra uždelsiamas finansavimas arba susidarius kitoms nuo vykdytojų nepriklausančioms aplinkybėms, ne ilgesniam nei trijų mėnesių laikotarpiui. Užsakovas, gavęs leidimą statybai ir kai projektą patvirtina leidimą išdavusi institucija, gali pradėti įvažos rengimo darbus.*

11.14. Kai poriniais jungtukais *nors (ir) ... bet, kad (ir) ...* bet yra jungiama antrininkė sakinio dalis ir tarinys, prijungiamąjį jungtuką turinti dalis gali būti laikoma šalutiniu dėmeniu su atkuriamu pasikartojančiu tariniu ir skiriama, pvz.: *Žmonių pasitenkinimo rodiklis per pastarąjį dešimtmetį(.) nors ir nesparčiai, bet vis dėlto kilo. Komandos aukštaūgiai(.) kad ir su keturiomis pražangomis, bet visą paskutinį ketvirtį žaidė itin rezultatyviai.*

12. Sujungiamieji sakiniai

12.1. Sujungiamųjų sakinių dėmenys, susieti: a) priešinamaisiais ir paremiamaisiais jungtukais ar jų paskirtį turinčiais žodžiais *o, bet, tačiau, tik(tai), vis dėlto, (per) tai, užtai, užtat(ai), tad, todėl* ir kt., b) jungtukų ir jungiamųjų žodžių samplaikomis *o vis dėlto, bet vis dėlto, bet užtat* ir kt., yra atskiriami kableliu (rečiau kabliataškiu), pvz.: a) *Sietynas jau aukštai iškilo, o Aušrinės vis dar nematyti. Antanukas dar nesiliauja prašyti, bet senelė medaus vis duoti nenori. Ir trečias brolis sakė eisias grumtis, tačiau visi jį išjuokė. Visa apylinkė tarsi susmukusi žemyn, susigūžusi, tik Aušrakalnis toks pat ramus, rimtas ir net išdidus savo pakilimu lygiuose kelių kaimų laukuose. Visi žvėrys išėjo darbo dirbti, tiktai kurmis atsiliko. Pūdyti nesupūdys, vis dėlto šienas gyvuliams bus nebe toks. Gerų žmonių ne daugiausia, tai vieną kur aptikęs negali juo atsidžiaugti. Stakta išsiviepusi įkypai, per tai durys vis praviros stovėjo. Sabaliūnas mažus vaikus mylėjo ne mažiau kaip bites, užtatai per bičkopį jisai ne tik bitėmis, bet ir vaikais būdavo aplipęs. Vakaraus dėdė Jokūbas bijojo nakvoti troboj, tad pasiėmęs reikalingiausią mantą traukdavo bulvių duobių link. Jis visą rytą tįsojo, nėjo į darbą, todėl man ir pikta buvo. Kad vanduo neužšaltų, ančiukas turėjo beveik be poilsio plaukyti; bet po kiekvienos nakties plotas, kur jis plaukiojo,ėjo vis mažyn ir mažyn;* b) *Jam, regis, reikėtų tylėti kaip žemei, o vis dėlto nesugniūžta, kelia galvą. Nelengva apsispręsti, bet vis dėlto yra puiku turėti galimybę šiek tiek pristabdyti laiko tėkmę. Darbai buvo sunkūs, bet užtat pavalgyti dėdienė duodavo gerai.*

12.2. Sujungiamųjų sakinių dėmenys, sujungti: a) kartojamais sudedamaisiais jungtukais ir jų paskirtį turinčiais žodžiais *ir ... ir, nei ... nei, čia ... čia* ir kt., b) kartojamais skiriamaisiais jungtukais *arba ... arba, ar ... ar*, yra atskiriami kableliais, pvz.: a) *Ir eina kupinos darbų dienos, ir slenka naktys, pilnos ilgesio ir svajonių. Nei upė pakilusi jo nenuplovė, nei žemė neprasivėrė ir jo nepasiėmė. Čia iš lauko pareina darbininkai, čia vakaras tuoj, čia bulvių dar neprikasta, čia žolė kiaulėms dar nesukapota. Girtam žmogui ir ožka kaustyta, ir kraitelė groja. Šįryt ir saulė šviesesnė, ir paukšteliai kitaip čiulba. Tavo ir galva sukta, ir širdis kieta;* b) *Arba jis iš proto kraustosi, arba jis iš tikro šventasis. Arba kiemą tegu pasausina, arba batus gerus duokite. Ar yra oficialus raštas iš Vyriausybės, ar šiaip kažkas spaudžia Seimo narius.*

12.3. Sujungiamojo sakinio dėmenys, sujungti nekartojamais jungtukais *ir, nei, ar, arba*, gali būti atskiriami kableliu, jei norima parodyti jų prasminį ir intonacinį savarankiškumą, pvz.: *Ne tiek kūryba, kiek kiti dalykai, daug svarbesni, jam rūpi(.) ir jis negali atsitraukti nuo žmogaus, sėdinčio už rašomojo stalo. Niekad Auksei jis apie tai neprasitarė(.) nei pats Vasaris, budriai jį sekęs, jokios išvados daryti negalėjo. Toli, ten kažkur už kalno, už girios, sugriaudė(.) ar gal mums tik taip pasirodė. Iš kiemo iššokdavo ėriukas(.) arba katė kiemu nuslinkdavo drauge su savo šešėliu.*

12.4. Išvadiniai sakinio dėmenys *ir atlikta, ir baigta, ir (daugiau) nieko, ir galas, ir gana, ir tiek, ir viskas* ir pan. gali būti atskiriami kableliu (rečiau brūkšniu), pvz.: *Čekš skiltuvu į titnagą, dagtis*

žybt(,) ir atlikta. Išvažiuočiau kur į negyvenamą salą(,) ir baigta. Gal viskas juoko verta(,) ir daugiau nieko. Aš užsidarysiu savo namelyje(,) ir galas. Nors mažai teprinešta, bet norisi paragauti to gintarinio medučio(,) ir gana. Malūnas tiktai sukasi be vėjo(,) ir tiek. Spyną pabučiuosį(,) ir viskas. Supraskit, pervaziuos per jūsų gyvenimą su plunksna ar kamera (–) ir baigta.

13. Bejungtukiai sakiniai

13.1. Bejungtukių sakinių dėmenys atskiriami kableliu, kabliataškiu, brūkšniu ar dvitaškiu. Reiškiant išvardijimą, gretinimą, priešpriešą paprastai vartojami kablelis ar kabliataškis (a), reiškiant apibendrinimą, sąlygą, laiką, nuolaidą, neatitikimą dažniau vartojamas brūkšnys (b), reiškiant aiškinimą, priežastį ir pasekmę – dvitaškis ar brūkšnys (c), pvz.: a) *Veltui meldi aušros, miršta balsas maldos, vien gailios tau ašaros krinta. Dienos trumpos, vakarai ilgi, darbo jokio nėra, valgyti nėra ko. Ylos maiše nepaslėpsi, žmonėms lūpų neužčiaupsi. Vilijai bėgti, mergaitei mylėti. Sakyti daug, klausyti nėra ko. Ankstyvasis dantis rakinėja, vėlyvasis akis krapštinėja. Staugė prie būdų pririšti šunys, tvartuose klaičiai maurojo galvijai; virš trobų ir parko medžių skraidė gaisro apšviestos varnos, blaškėsi karveliai. Daiktų pavadinimai keliauja iš kalbos į kalbą kartu su daiktais; tuo būdu dar prieš Lietuvos valstybės susikūrimą į lietuvių kalbą yra atėjusios slavybės šilkas, stiklas, katilas ir kt.;* b) *Kelias išklampotas, gėlynai nesukasti ir neapsodinti, gyvatvorės neapkarpytos – visur apsileidimas, netvarka, nešvara. Padidins Vyriausybė pelno mokesť – gamintojai ims slėpti pelną. Atsipūs arkliai – vėl važiuosime. Tepk mėšlą medum – vis tiek mėšlu dvokia. Šaukiu – niekas neatsako. Rytą anksti ponas nori važiuoti į svečius – jo gerųjų arklių nėra;* c) *Kumeliukas buvo tikrai gražus gyvulėlis: balta vilnelė klojo visą kūną, uodegos plaukas vijosi šilko mazgeliais. Tu kalbi teisingai: į mano kalną gali įkopti tiktai skaidrūs kaip krištolas žmonės. Tu nueik ir šeimnininkui pasakyk: darbininkai nevalgo šitokio jovalo. Mačiau ir žinau: jie per dieną juodvarniais lakioja, o naktį žmonėmis viename kalne gyvena. Jų bijota be reikalo: Jonas neatėjo nei tą, nei kitą naktį. Jo rankos lyg titnagas – neima jų nei šaltis, nei karštis, nei drėgmė. Pagailo jam senutės – toks susirūpinęs buvo jos veidas. Elena grįžo ramesnė – tėvas tebemiegojo. Sapnavau naktį gaidį – nelaimė bus. Aš bijau šitų tavo kurtų – leisk man su rykštuke jiems užkirsti.*

13.2. Sudėtinio bejungtukio sakinio dėmens atitikmeniu einantys teigimo, neigimo, sutikimo ir kitų panašių reikšmių žodžiai (*taip, ne, gerai, nieko, kaip, ką* ir pan.) atskiriami kableliu, pvz.: *Ne, aš neateisiu. Taip, aš sutinku. Gerai, sutinku su tavo pasiūlymu. Gerai, bet iš kur aš gausiu karietą? Nieko, paverks ir apsipras. Ką, negi tu nežinotai?!*

III. TEKSTO SKYRYBA

14. Ženkla sakinio gale

14.1. Sakinio gale rašomas taškas, klaustukas, šauktukas, daugtaškis arba klaustuko, šauktuko ir daugtaškio deriniai (tai priklauso nuo sakinio prasmės ir intonacijos), pvz.: *Miškas gūdziai švokščia, pušelės siūbuoja lyg marčios, anytos nubartos. Paukščio niekur jokio ne tik neišgirsi, bet ir nepamatysi. Šlapia, drėgna, liūdna girioje. Kas greičiau lekia: varna ar dviratis? O gal teiktumeis pasakyti, kada žmogus darė tai, ką norėjo? Pone Antanai, tamsta važiuosi su manim? Paskolinsi man pinigų, a? Būry, lygiuok! Nešk, ko stovi kaip prausiamas! Vaikine, žiūrėk, prieš mane neagituok! Laimingai jums naujoje vietoje! Dėl žmogučio liemens bėdos nebuvo: sutaisė Barbora tešlos keturkampį, į vidų įdėjo obuolių, razinų, pabarstė cinamonu ir... Nežinau... Man širdin toptelėjo, kad nebegrįš... Jie Tavęs nesupranta!!! Tik neskubėk!.. Manot – neįmanoma?! Tavo širdis dabar dar įstengia imti stuksenti tankiau?? Klaidžiojau po žalią girią... Jokio tako, jokio ženklo žmogaus gyvasties! Medžiai tik šlama, gaudžia, užia... Pažadėta viešpatystė!.. Pastaba. Po antraštinių sakinių taškas nerašomas, pvz.: *Prašymas Laukiniai paukščiai jau grįžta Paveldo**

tvarkybos reglamentų rengimo taisyklės Kiauro maišo nepripilsi Priegaidės ir tono sąvoka Lietuvių kalbos priegaidžių sistema

14.2. Sakinio galo ženklai kabutėmis skiriamos tiesioginės kalbos ir citatos sakinio pabaigoje rašomi prieš uždaromąsias kabutes, pvz.: *Į ją pažiūrėję žmonės sakydavo: „Kokia graži ir maloni mergaitė.“ Ciceronas sakė: „Įžangai reikia kuo daugiau svarumo ir kuo mažiau spindesio.“ Šiandien klausia manęs: „Kur buvai?“ Lengva pasakyti: „Kirsks sau...“ Jis dar mažas, būdavo, vaikščioja paskui mane ir vis prašo: „Terese, uogu! Teresyte, uogu!“*

15. Tiesioginė kalba

15.1. Tiesioginė kalba skiriama brūkšniais arba kabutėmis. Jei prieš tiesioginę kalbą yra įvardinių žodžių, po jų prieš tiesioginę kalbą rašomas dvitaškis. Tiesioginė kalba pradedama didžiąja raide.

15.2. Brūkšniu skiriama tiesioginė kalba pradedama nauja eilute, pvz.:

Vaikai ėmė mėtyti į vandenį duoną ir grūdus, o jauniausias sušuko:

– Štai kita gulbė!

Antanukas labai norėtų tą gerąjį kiškutį pamatyti, bet nežino, kur jis gyvena.

– Bobule, o kur dabar kiškutis gyvena?

15.3. Brūkšniais skiriamos dialogo kalbos kiekvieno veikėjo žodžiai pradedami nauja eilute, pvz.:

– Ką čia jūs užrašėte?

– Ar kas negerai?

– Esu Milašius, o jūs sąskaitą išrašėte Milakniui...

– Atsiprašau!.. Pataisysim.

15.4. Kabutėmis skiriama tiesioginė kalba po įvardinių žodžių rašoma toje pačioje eilutėje, pvz.: *Jonelis verkdamas pasakė: „Daugiau aš neisiu į darželį.“ Bet vaikas nutvėrė jį už rankos, neleidžia ir prašo: „Tėti, pasiimk mane. Aš tikrai klausysiu tavęs ir vienas niekur neisiu.“*

15.5. Jei perpasakojamas dialogas, tarp kabutėmis skiriamos dviejų veikėjų kalbos rašomi brūkšniai, pvz.: *Žiūriu, ateina jo motina su mažosiomis mergikėmis... Su motina pasilikęs klausinėjo maloniai: „Be nereikalauji ko, motušėle?“ – „Dėkui, mano Kazeli, nieko nereikia... Pasilik sau... viską man atiduodi!“ – „Eikime, – sako, – motušėle, aš knygą nupirksiu.“ – „Nereikia, vaikeli... mažai bematau.“ – „Motušėle, aš tau akinius nupirksiu.“*

15.6. Po tiesioginės kalbos esantys arba į tiesioginę kalbą įsiterpę autoriaus žodžiai pradedami mažąja raide (jei tiesioginė kalba nesibaigia tašku). Tiesioginė kalba nuo jų skiriama brūkšniu, kuris rašomas po kitų sakiniui reikalingų ženklų: po kablelio, šauktuko, klaustuko, daugtaškio (retai – po taško) – prieš autoriaus žodžius; po taško, kablelio, dvitaškio – po autoriaus žodžių, pvz.:

– Na, tik sakyk greičiau, – ragino Antanas.

– Martynai, kinkykite! – pasigirsta Viliaus balsas iš kambario.

– Kaipgi aš tau akis dūmiau? – nesuprato Baltaragis.

– Mykoliuk, aš išteku... – pagaliau tarė Severija.

– Bet, – kalbėjo jis, – dar lieka plati dirva privačiai iniciatyvai.

– Nusiramink, – ramino vyrai. – Mes tau nieko bloga nepadarysime.

– Teisybė, – pritarė Lankutienė ir pasiteiravo: – O Vilko Martynas?

„*Tai nelabasis džiaugiasi savo darbais*“, – pagalvojo Baltaragis ir visai nusiminė.
„*Kas čia dabar per žmogus?*“ – spoksojo Šešelga į Girdvainį.
„*Kad žinotumėt, ką aš žinau, – pamanė Karalienė, – tai jūs dar kitaip kalbėtumėt.*“
„*Kad taip mums tokia avelė! – pagalvojo senis. – Jai užtektų žolės, augančios prie griovio krašto.*“

Pastaba. Jei autoriaus žodžiai nepratęsia prieš juos einančios tiesioginės kalbos, yra savarankiški ar labiau susiję su tolesne to paties veikėjo kalba, po pradžioje einančios tiesioginės kalbos gali būti rašomas taškas (arba kiti sakinio galo ženklai) ir autoriaus žodžiai pradunami didžiąja raide, pvz.:

– *Oi, kaip gražu... Aš irgi noriu, kad pas mane ateitų Gimtadienis. – Kiukiui iš susižavėjimo net sublizgo akytės...*

– *Tu tikras kareivis, – tarė. – Reikia atlikt užduotį, ir tu atlieki. – Nusegė nuo krepšio nailoninį diržą ir viename gale surišo slankiojančią kilpą.*

– *Kilas mums abiem užnėrė kilpą ant kaklo. Dabar eilė užnert jam.*

„*Tikras senovinis lakas; dabar tokio nėra. Pas Džobsoną jis gerai eitų. – Somsas kalbėjo su įkarščiu, tartum jausdamas, kad jo žodžiai gerai nuteikia tetą. Retai jis būdavo toks atviras. – Šitokio daikto aš ir pats neatsisakyčiau, – pridūrė jis, – už senovinį laką visuomet galima paimt gerą pinigą.*“

– *Na, ir kokia ta mano padėtis? – Staiga aš įniršau pasijutusi spąstuose, į kuriuos tokiomis akimirkomis įkliūva moterys.*

15.7. Kai tiesioginė kalba eina prieš autoriaus žodžius ir yra skiriama kabutėmis, jos galo ženklai rašomi prieš uždaramąsias kabutes, o kablelis – po kabučių, pvz.:

„*Kur jis galėjo išeiti? Tokią naktį!*“ – lyg ir stebisi motina, bet širdies gilumoje ji žino.

„*Ar neims lyti?*“ – pagalvojo Zenonas.

„*Ką aš jai dabar sakysiu?..*“ – kvaršino Vasarį įkyri mintis.

„*Kaip ir mano uošvienė*“, – pagalvojo Grėtė, bet ji saugojosi tai pasakyti.

16. Citatos

16.1. Citatos išskiriamos kabutėmis. (Kai citatos išskiriamos šriftu ar kitokiu grafiniu būdu, kabutės gali būti nerašomos.)

16.1.1. Kai citatą sudaro atskiras sakinytis ar keli sakiniai, po įvadinių žodžių dedamas dvitaškis, o citata paprastai rašoma toje pačioje eilutėje; ilgesnė citata gali būti pradama nauja pastraipa, pvz.:

Dar Aristotelis rašė: „*Retorika apima visas žmogaus gyvenimo sritis.*“

Apie perdėtą kuklumą pasakyta taip: „*Jei esi nekompetentingas ar nepasiruošęs, kaip sakaisi, kam eini kalbėti? O jei tas netiesa, kam pradėti savo kalbą melu?*“

Štai koks gyvas kvieslio paveikslas: „*Savaitės viduryje į namus atjojo kvieslys kviesti į vestuves. Arklio galva ir jo paties skrybėlė buvo išpuošta margais kaspinais. <...> Jis sustojo vidury aslos įsitempęs, kaip kareivis rikiuotėje, pakėlė ranką ir pakratė lazdą, ant kurios suplevėsavo kaspiniai ir rūtis ir sutilindžiavo varpelis.*“

16.1.2. Po citatų esantys ir į jas įsiterpę autoriaus žodžiai rašomi taip kaip autoriaus žodžiai prie tiesioginės kalbos (žr. 15.6), pvz.:

„*Ar visuomet vaizdingas žodis geriau už neutralų?*“ – svarstydamas žodžių vartosenos tikslingumą klausia J. Pikčilingis.

„Stinga išraiškos priemonės, vartok tarmybę“, – sakė Rygiškių Jonas.
„Pareina namo, – toliau rašo skaitytoja, – ir prasėdi visą laiką prie televizoriaus.“

16.2. Cituojamas eiliuotos kalbos posmas rašomas nauja pastraipa ir be kabučių arba su kabutėmis toje pačioje eilutėje (eilučių ir posmų pabaiga žymima pasviraisiais brūkšniais), pvz.: *Miškinio kūryboje plazda gyva žodžių dvasia, atklydusi iš liaudies dainų: Kur miškeliai, pakvipę sakais, Kur takeliai takai, Skersai išilgai išminti...*

Eilėraštyje kontrasto principu gretinami vaizdai subtiliai perteikia kontekstą: „Ar tai tu, ar maža kregždutė, / Ant pavasario delno nutūpus, / Sučiauškėjai linksma, lengvutė – / Nuskridai, pamojus sparnais. // Mūsų upės gilios ir ramios, / Medžių šakos žalios ir žemos – / Prisiglausk prie motinos žemės, / Pasipuošusios sodais jaunais.“

16.3. Citata, sudaranti autoriaus sakinio dalį ir neturinti savarankiško sakinio sandaros, rašoma toje pačioje eilutėje ir pradedama mažąja raide, pvz.: *Pasakymas „patraukti kaltinamuoju“, vartojamas Baudžiamojo proceso kodekse, vertinamas kaip specifinis teisės kalbos pasakymas. Apie švietimo įstaigų pavadinimus taisyklių 1 punkte pasakyta, kad „juose reikia vengti nebūtinų informacijos“. Šitą pažadą pakartojo apaštalas Paulius, sakydamas, kad „visi esame viena duona ir vienas kūnas“.*

Pastaba. Citata, sudaranti autoriaus sakinio dalį ir turinti savarankiško sakinio sandarą, gali būti pradedama didžiąja raide ir užbaigiama emociniu ženklu, pvz.:

Tas klausimas „Ar gali tai padaryti, Zose?“ nėra atsitiktinis. Pasakymas apie Maironį „Meilė rodėsi jam švenčiausiu jausmu“ paaiškina jos žavėjimąsi jo poezija. Knygai pavadinti labiausiai tiko jos herojaus mėgstamas posakis „Lingvistika – irgi poezija“. Viltį suteikė laiško pabaigoje prirašytas „Ar taip jau blogai?“.

Emocinis ženklas sakinio pabaigoje nekartojamas, jeigu sutampa su citatos ženklu prieš uždaromąsias kabutes, pvz.: *Ar galėjo ką kita reikšti tas jo klausimas „O kaip tu manai?“*
